

Svaz českých knihkupců a nakladatelů, z.s.

Studie vlivu nelegálního šíření knih na knižní trh a ekonomiku nakladatelů v České republice.

Leden 2020

1.	Zadání a cíl práce	2
1.1	Základní údaje	2
1.2	Předmět plnění.....	2
1.3	Použité zdroje.....	3
2.	Ochrana Autorského práva.....	5
3.	Metodika.....	7
4.	Kvantifikace vlivu nelegálního šíření knih na knižní trh v ČR.....	9
4.1	Kvantifikace vlivu nelegálního šíření knih prostřednictvím internetových úložišť	9
4.2	Nelegální šíření knih mezi žáky a studenty	10
4.3	Nelegální šíření knih prostřednictvím sociálních sítí.....	12
5.	Dopad na jednotlivé segmenty knižního trhu	13
5.1	Ekonomika a hospodaření nakladatelů, existence malonákladových knih	13
5.2	Ekonomika a hospodaření knihkupců.....	14
5.3	Honoráře autorů, ušlá tržba nakladatele/autora	14
5.4	Diverzifikace žánrů, vzdělání a vzdělávání veřejnosti.....	14
5.5	Akademické prostředí	14
5.6	Státní rozpočet, požadavek růstu počtu objemu grantů, státních dotací	15
5.7	Hodnoty, morálka, duševní rozvoj společnosti	15
6.	Vliv na státní rozpočet.....	18
7.	Závěr	20

1. ZADÁNÍ A CÍL PRÁCE

1.1 Základní údaje

Název projektu: Studie vlivu nelegálního šíření knih na knižní trh a ekonomiku nakladatelů v České republice.

Objednatel

Název: Svaz českých knihkupců a nakladatelů, z.s.
Adresa: Fügnerovo nám. 1808/3, 120 00 Staré Město
Kontaktní osoba: Ing. Roman Sviták

Dodavatel

Název: BDO Advisory s.r.o.
Adresa: Karolinská 661/4, 186 00 Praha 8
Kontaktní osoba: Ing. Aleš Nechuta, M.A.

1.2 Předmět plnění

Předmětem plnění je zpracování studie vlivu nelegálního šíření knih na knižní trh a ekonomiku nakladatelů v České republice (dále „Studie“). Cílem Studie je kvantifikace vlivu nelegálního šíření knih na knižní trh a ekonomiku nakladatelů v ČR. Výstupem bude písemná zpráva, která bude předána společností BDO Advisory s.r.o. (dále jen „BDO Advisory“) Svazu českých knihkupců (dále jen „Klient“) do 3 měsíců od podpisu smlouvy. Studie by měla odpovědět na otázky vlivu nelegálního šíření knih v ČR na:

- a) ekonomiku a hospodaření nakladatelů (ideálně ve třech oblastech - nakladatelů učebnic a odborné literatury, beletrie a dětské literatury, ostatní non fiction literatury),
- b) ekonomiku a hospodaření knihkupců,
- c) na existenci malonákladových knih (vydání v počtu 200 až 1800 kusů),
- d) na honoráře autorů,
- e) ušlá tržba nakladatele/ autora při umístění jedné knihy na úložišti,
- f) objem a šíři, diverzifikaci žánrů včetně okrajových a specializovaných oborů,
- g) vzdělání a vzdělávání veřejnosti, na existenci různorodých a kvalitních informačních zdrojů pro studenty a odbornou veřejnost, na inovace v podnikání,
- h) akademické prostředí a potřebnou diverzifikaci a pro vědecký pokrok nutnou pestrost názorů ve vědě, na nezávislost akademické půdy na omezeném počtu informačních zdrojů,
- i) státní rozpočet a jeho zatížení dalšími požadavky na tvorbu odborných knih či učebnic schvalovaných státními či akademickými komisemi,

- j) požadavek růstu počtu a objemu nejrůznějších grantů aj. státních dotací, které jinak budou při stávajícím či dokonce rostoucím nelegálním šíření dále silně růst,
- k) hodnoty, morálku a duševní rozvoj mladé generace negativně ovlivněné získáváním zdarma nelegálně dostupných autorských děl.

1.3 Použité zdroje

V rámci splnění zadání společnost BDO Advisory použila podklady, data a informace, které obdržela od klienta, či které si sama zajistila. Mezi tyto patří:

- Zákon č. 121/2000 Sb. - Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů;
- Zákon č. 40/2009 Sb. - Trestní zákoník;
- Studie Nelegální stahování knih prostřednictvím internetových úložišť v ČR - Daniel Řezníček, 2018;
- Data poskytnutá společností DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agentura, z.s.;
- Osobní rozhovory s představiteli knižního trhu v ČR;
- Pozorování a analýza systémů pro sdílení knih;
- Umístění souborů podobných názvů knižních děl na systémy sdílení;
- Archive.org a další servery umožňující přístup k minulým verzím webových stránek;
- Měření hodnoty veřejných služeb; Jan Stejskal 2013
- Neocenitelné služby knihovny a jak je ocenit; Tomáš Řehák 2013
- <https://www.mlp.cz/cz/novinky/832-vyplati-se-knihovna/?knihovna=&knihovna=0>
- <https://goodereader.com/blog/e-book-news/ebook-piracy-is-on-the-rise-in-2018>
- <https://www.theguardian.com/books/2017/nov/06/pirated-ebooks-threaten-future-of-serial-novels-warn-authors-maggie-stiefvater>
- https://techcrunch.com/2011/08/23/book-piracy-a-non-issue/?guccounter=1&guce_referrer_us=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_cs=4HP-PsBC10vz8AtIJPOe-g
- <https://theithacan.org/news/students-resort-to-illegal-means-for-acquiring-expensive-textbooks/>
- <https://www.statista.com/statistics/688411/book-piracy-sites/>
- <https://www.statista.com/statistics/688577/book-piracy-figures/>
- <https://www.statista.com/statistics/688427/book-piracy-frequency/>
- <https://www.statista.com/statistics/249767/e-book-readers-in-the-us-by-age/>

- <https://www.statista.com/statistics/426799/e-book-unit-sales-usa/>
- <https://www.statista.com/statistics/222754/book-format-used-by-readers-in-the-us/>
- <https://www.statista.com/statistics/688418/book-piracy-download-genre/>
- <https://www.statista.com/statistics/688577/book-piracy-figures/>
- <https://www.statista.com/statistics/688208/book-piracy-drivers/>
- Impact of P2P and Free Distribution on Book Sales; By Brian O'Leary; 2009.
- <https://www.ivir.nl/publicaties/download/Global-Online-Piracy-Study.pdf>

2. OCHRANA AUTORSKÉHO PRÁVA

Autorské právo je v České republice upraveno zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (dále také „autorský zákon“). Prostřednictvím autorského práva stát poskytuje autorům po jistou omezenou dobu určitá výlučná práva k jejich dílu. Autorské právo nechrání samotné myšlenky či ideje, chrání pouze vyjádření takových myšlenek v konkrétním díle. Autorským dílem je pouze jedinečný výsledek tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam. Dílem není námět, zpráva, informace, metoda, teorie apod. samy o sobě.

Právo autorské k dílu vzniká okamžikem, kdy je dílo vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě. Práva autora lze rozdělit do dvou základních skupin a to výlučná práva osobnostní a výlučná práva majetková.

Osobnostní práva těsně souvisejí s osobností autora a jsou tedy nepřevoditelná a trvají do smrti autora, kdy zanikají. Po autorově smrti je však nadále chráněno autorství samo - nikdo si nesmí osobovat autorství cizího díla. Vždy musí být uveden skutečný autor, je-li znám. Mezi osobnostní práva autora patří právo rozhodnout o zveřejnění díla, právo osobovat si autorství či právo na nedotknutelnost díla (do díla smí být zasahováno jen se souhlasem autora, dílo nesmí být užíváno způsobem snižujícím jeho hodnotu apod.).

Majetková práva poskytují autorovi výlučné právo na rozhodování o užívání jeho díla. Jiná osoba než autor smí dílo užít pouze na základě autorova oprávnění, případně ve výjimečných případech stanovených zákonem. Do práva na užití díla patří:

- právo dílo užít,
- právo na rozmnožování díla,
- právo na rozšiřování díla či jeho rozmnoženiny,
- právo na pronájem díla či jeho rozmnoženiny,
- právo na půjčování díla či jeho rozmnoženiny,
- právo na vystavování díla či jeho rozmnoženiny,
- právo na sdělování díla veřejnosti (provozování živě či ze záznamu, přenos provozování díla, vysílání rozhlasem či televizí apod.),
- právo na odměnu při opětném prodeji originálu díla uměleckého,
- právo na odměnu v souvislosti s rozmnožováním díla pro osobní potřebu a vlastní vnitřní potřebu,
- právo na odměnu v souvislosti s pronájmem originálu nebo rozmnoženiny díla.

Majetková práva trvají, pokud není dále stanoveno jinak, po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti. Dílo, u kterého uplynula doba ochrany majetkových práv, se nazývá volné dílo, které může každý volně užít.

Autorský zákon používá termín užití díla, ze kterého ovšem výslovně vyjímá užití pro osobní potřebu. Jakékoli dílo kromě počítačového programu či elektronické databáze proto kdokoli smí pro svou osobní potřebu konzumovat, zhotovit záznam, rozmnoženinu či napodobeninu. Takto vzniklé rozmnoženiny nesmějí být využity k jinému účelu (např. je nelze dále šířit).

Autor, do jehož práva bylo neoprávněně zasaženo, může svá práva vymáhat občanskoprávní žalobou, kterou se může domáhat k určení svého autorství, zákazu ohrožení svých práv (zákazu neoprávněné výroby, obchodování, dovozu či vývozu, sdělování veřejnosti apod.), odstranění následků zásahu do práva i k poskytnutí přiměřeného zadostiučinění. Autor také může vyžadovat náhradu škody a vydání bezdůvodného obohacení. Ten, kdo porušuje autorské právo, se však podle českého práva také dopouští trestného činu podle § 270 trestního zákoníku č. 40/2009 Sb., který může být v trestněprávním procesu potrestán peněžitým trestem, propadnutím věci, ale také odnětím svobody na 2 až 8 let v závislosti na rozsahu činu a pachatelem získaného prospěchu.

3. METODIKA

Cílem je tedy sepsání Studie, která odhalí rozměr problému nelegálního šíření knih v ČR a alespoň rámcově zodpoví otázky zmíněné v podkapitole Předmět plnění. Hlavním problémem a současně výzvou při psaní této Studie je skutečnost, že v současné době neexistují žádná data, či statistiky, které by jednoznačně zobrazovaly velikost problému nelegálního šíření knih v ČR. I data k rozsahu tohoto problému v zahraničí jsou omezená. K překonání tohoto úskalí BDO Advisory stanovilo postup, jak si opatřit informace a data, která by pomohla odkrýt rozsah problému nelegálního šíření knih v ČR.

Jediné dostupné informace k problematice nelegálního šíření představují v zásadě tyto tři množiny:

Data k nelegálnímu šíření knih v zahraničí

Společnost BDO provedla rozsáhlý výzkum zahraničních internetových dat a využila statistické údaje, které jsou dostupné k této konkrétní problematice. Hlavními zdroji provedeného průzkumu jsou server www.statista.com, publikace Impact of P2P and Free Distribution on Book Sales; Brian O'Leary; 2009 či Global Online Piracy Study od IViR (Institute for Information Law, University of Amsterdam); 2018 či další prameny. Takto získaná data byla částečným základem pro vytvoření analýzy. Samozřejmě je nutné tato data určitým způsobem upravit a dát je do kontextu knižního pirátství a tuzemského prostředí.

Data a zkušenosti, jejichž nositeli jsou odborníci, kteří se na knižním trhu pohybují

Zpracovatel během této fáze vedl strukturované rozhovory a dotazníkové šetření mezi osobnostmi, které se na knižním trhu ČR pohybují dlouhodobě či které se problematikou nelegálního šíření knih přímo zabývají a byly ochotny BDO poskytnout informace související s daným tématem. Tímto způsobem bylo dotazováno 20 respondentů, mezi které patří spisovatelé, nakladatelé a právníci specializující se na autorské právo. Rozhovory byly tedy vedeny i s odborníky, kteří se problematice nelegálního šíření věnují dlouhodobě, například právníci a zaměstnanci zapsaného spolku DILIA. DILIA je divadelní, literární, audiovizuální agentura a funguje jako občanské sdružení autorů a dalších nositelů autorských práv. Dále byla využita studie i osobní rozhovor s Danielem Řezníčkem, který se šířením nelegálních knih v ČR zabýval v roce 2018. Takto získané informace mají velmi vysokou informační hodnotu a přináší nový vhled do problematiky, který není vždy po běžném šetření dostupný. Především se jedná o cenné informace k celkovému kontextu i rozsahu analyzovaného problému a na jeho méně viditelné aspekty a dopady.

Informace a data, která lze získat pozorováním a využitím systémů pro sdílení digitálního obsahu

Méně zřejmý ale o to cennější zdroj informací představují samotné systémy pro sdílení digitálního obsahu. BDO v rámci šetření pozorovala servery nejčastěji sloužící k šíření digitálního obsahu, které často slouží i k nelegálnímu sdílení knih a dalšího obsahu chráněného Autorským zákonem. Mezi tyto servery patří například server uloz.to, stahuj.cz a mnoho dalších podobných. Při tomto pozorování a analýze byly využity tyto postupy:

- **Průzkum a vyhledávání na webových stránkách sloužících k šíření digitálního obsahu:**
Na webových stránkách sloužících k šíření digitálního obsahu lze vyhledáváním získat některé informace: informace o počtu nabízených knižních titulů ke stažení i počtu kopií jednotlivých titulů (počet výskytů jedné knihy na webové stránce). Do určitého data webové stránky k šíření digitálního obsahu zobrazovaly také celkový počet stažení jednotlivých souborů - titulů. V současnosti naprostá většina těchto webových stránek tuto informaci nezveřejňuje.
- **Analýza webových stránek, které uchovávají historii webových stránek:**
Vedle výskytu a počtu kopií, tedy zda se knižní titul na webové stránce ke stažení vyskytuje a kolik je takových souborů, je pro odhad rozsahu nelegálního šíření knih důležitý i počet stažení těchto souborů. Jak již bylo popsáno v odstavci výše, webové stránky sloužící k šíření digitálního obsahu tyto informace v současnosti nezveřejňují. Pro překonání tohoto úskalí lze využít specializované webové stránky, které ukládají a uchovávají minulé verze současných i již zaniklých webových stránek. Jedním z příkladů takových webových stránek je stránka archive.org. Lze tak zobrazit minulou podobu webů sloužících k šíření digitálního obsahu, které ještě informaci o počtu stažení zobrazovaly. Tuto informaci je samozřejmě nutné dále upravit, protože se jedná o hodnotu minulých let, nicméně dává poměrně dobrou rámcovou představu, kolik stažení znamená výskyt jednoho souboru - knižního titulu.
- **Umístění souborů s názvem a formou podobnou knižním dílům:**
Další informace lze získat uploadem, tedy nahráním či umístěním souboru na webové stránky umožňující sdílení digitálního obsahu. Některé z těchto stránek nabízejí těm, kteří na ně umístí své soubory, informace o oblíbenosti nebo stahování takových souborů. Samozřejmě je nutné postupovat v mezích zákona. Na webovou stránku tak lze umístit pouze soubor připomínající například svým názvem známý knižní titul, avšak bez faktického obsahu, který je chráněn autorským zákonem. Jako slabina tohoto přístupu ke zjištění informací zejména o počtu stažení jednotlivých souborů se ukázaly systémy hodnocení a recenzí, kterými webové stránky umožňující sdílení digitálního obsahu ve většině případů disponují. Chybějící nebo neodpovídající obsah souboru je poměrně brzy rozpoznán a jsou tak na něj upozorněni další potencionální návštěvníci webových stránek, kteří si již daný soubor nestáhnou.

4. KVANTIFIKACE VLIVU NELEGÁLNÍHO ŠÍŘENÍ KNIH NA KNIŽNÍ TRH V ČR

4.1 Kvantifikace vlivu nelegálního šíření knih prostřednictvím internetových úložišť

Velikost knižního trhu vyjádřenou nikoliv ekonomickým objemem, ale ve smyslu počtu dostupných titulů v daném roce na trhu, můžeme odvodit od počtu nově vydaných titulů za posledních šest po sobě jdoucích období. Přibližný počet titulů vydaných na trh v letech 2012 až 2017 činil 102 tis. děl viz Tabulka 1.

Tabulka 1 Počet nově vydaných knižních titulů v České republice¹

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Celkem
Počet nově vydaných titulů	17 250	17 400	17 700	17 450	16 750	15 800	102 350

Zdroj: Zprávy o českém knižním trhu za roky 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017 a 2017/2018

Pro zjednodušení lze uvažovat, že na knižním trhu jsou dostupné všechny tituly, které vyšly v posledních dvanácti letech. Jelikož počty nově vydaných titulů za období let 2006 až 2011 nejsou k dispozici, počítáme s dvojnásobkem počtu titulů vydaných v období let 2012 až 2017, tedy s hodnotou 204 700 titulů. Tato hodnota je spíše konzervativní, jelikož je z dat patrný klesající trend počtu nově vydaných titulů v posledním období. Nicméně víme, že tato hodnota odpovídá i počtu titulů, které spadají pod právní ochranu dle autorského práva a jsou takto zaznamenány a vedeny spolkem na jejich ochranu DILIA.

Bohužel není znám přesný počet nelegálních titulů, které jsou k dispozici ke stažení na webových stránkách či internetových úložištích. Je to dáno různorodostí těchto stránek a systémů, obrovskou výpočetní náročností hledání všech dostupných titulů, ale zejména faktem, že soubory jsou často po smazání nahrány s jinými názvy, které neodpovídají chráněnému knižnímu titulu, jsou chráněny hesly a podobně.

Z realizovaných pozorování a vyhledávání na webových stránkách sloužící k šíření digitálního obsahu, z předchozích studií (viz Daniel Řezníček a vyhledávání některých segmentů chráněných děl) a dalších zdrojů víme, že je možné na těchto webových stránkách nalézt 40 % titulů, které jsou k dispozici na knižním trhu. Pokud bychom chápali současný knižní trh dle předchozí konzervativní úvahy jako 204 700 titulů, které jsou aktuálně dostupné na trhu, lze předpokládat, že v k nelegálnímu stažení je dostupných 81 880 titulů.

Z realizovaných vyhledávání a předchozích studií lze dovodit, že každý z těchto titulů je v průměru k dispozici v podobě čtyř kopií - čtyř různých souborů ke stažení. Z dostupné literatury, pozorování a zobrazení minulých verzí webových stránek či úložišť, které tuto informaci zveřejňovaly, lze spočítat, že jeden takový titul je stažen průměrně 45krát ročně. Takto lze dojít k číslu 14 738 400, což představuje roční počet nelegálně stažených knih na internetu v rámci knižního trhu ČR.

Obtížný úkol je poté stanovit, kolik z těchto nelegálně stažených knih by bylo skutečně zakoupeno, pokud by nebyly dostupné prostřednictvím nelegálního stažení zdarma. Zpracovatel realizoval krátký průzkum mezi respondenty, kteří se účastní nelegálního šíření knih, a kteří byli ochotni v rámci anonymity sdílet informace. Uvedené šetření ukázalo, že dotazovaní by si zakoupili třetinu knih, které si opatřili zdarma. Celkový výpočet roční ekonomické ztráty knižního trhu shrnuje následující Tabulka 2.

¹ Hodnoty za rok 2012-2017 jsou průměrem hodnot z databáze České národní bibliografie a Výkazu o neperiodických publikacích.

Tabulka 2 Kvantifikace ekonomické ztráty knižního trhu vlivem nelegálního šíření knih skrze internetová úložiště

	Hodnoty
Počet titulů na trhu v roce 2017	204 700
Procento titulů, které je možné stáhnout na internetu	40 %
Průměrný počet kopií 1 titulu na internetu	4
Průměrný počet stažení 1 kopie za rok	45
Počet stažených knih na internetu	14 738 400
Procento knih, které by byly potenciálně zakoupeny	33 %
Počet knih, které by mohly být potenciálně zakoupeny	4 863 672
Průměrná cena knihy v roce 2017 (Kč)	267,5
Potenciální ztráta roční (Kč)	1 301 032 260

Zdroj: Vlastní výpočet

Průměrná ceně knihy v roce 2017 v hodnotě 267,5 Kč pak odpovídá roční ztrátě knižního trhu v ČR prostřednictvím internetových uložišť ve výši 1 301 032 260 Kč (v cenách včetně DPH).

Na základě tohoto výpočtu lze také odvodit výši ušlé tržby při umístění jednoho titulu na internetová úložiště.

Tabulka 3 Kvantifikace ušlé tržby při umístění jednoho titulu na úložiště

	Hodnoty
Průměrný počet kopií 1 titulu na internetu	4
Průměrný počet stažení 1 kopie	45
Počet stažených kopií 1 knihy	180
Procento knih, které by byly potenciálně zakoupeny	33 %
Počet knih, které by mohly být potenciálně zakoupeny	60
Průměrná cena knihy v roce 2017 (Kč)	267,5
Ušlá tržba za 1 knihu (Kč)	16 050

Zdroj: Vlastní výpočet

Vložení jednoho titulu na online úložiště dochází k odhadované ztrátě cca 16 tis. Kč (včetně DPH). Tento výsledek odpovídá odhadům osobností knižního trhu. Respondenti osobních rozhovorů a dotazníkového šetření uvedli odhadovanou ztrátu v rozmezí 5 až 50 tisíc Kč.

4.2 Nelegální šíření knih mezi žáky a studenty

Internetová úložiště nejsou jedinou možnou cestou, kterou dochází k nelegálnímu šíření knih. Knihy lidé mezi sebou mohou sdílet prostřednictvím letecké pošty, emailu, sociálních sítí či manuálním tisknutím a skenováním. Z dotazníkového šetření plyne, že tímto způsobem nelegálního šíření jsou zasaženy nejvíce učebnice. Na školách se často šíří kopie částí učebnic. Studenti středních a vysokých škol si musejí obstarat učebnice na vlastní náklady, které se právě sdílením literatury snaží minimalizovat. V některých případech existují vysokoškolské webové stránky, zpřístupněné pod heslem pouze studentům dané školy, kde studenti sdílí materiály ke studiu, což zahrnuje také odborné publikace.

Učebnice pro základní a střední školy, vysokoškolské učebnice a skripta tvoří 5,2 % z celé produkce knih v roce 2017. Zjištění potenciální velikosti ztráty knižního trhu v oblasti učebnic a vysokoškolských skript sdílených jinou formou než volného stažení z internetového úložiště, analogicky vychází z předchozího výpočtu. Počet nově vydaných titulů zobrazuje Tabulka 4. Počet titulů dostupných na trhu v roce 2017 se přibližuje 7 tisícům. Ve výpočtu rozlišujeme vysokoškolské studenty a studenty základních a středních škol. Důvodem je předpoklad rozdílné míry potřeby studentů odborné materiály sdílet a rozdílné potřeby knihy zakoupit v případě nemožnosti získání jejich nelegální kopie. Zatímco v případě žáků základních a středních škol se jedná o šíření ve většině případů o pouhé části děl, které jsou kopírovány a distribuovány přímo ve vyučovacích hodinách, vysokoškolští studenti sdílejí celé odborné publikace, nezbytné ke studiu. Výpočet vychází z předpokladu, že si student obstará nelegální cestou (mimo internetová úložiště) 3 knihy ročně. Procento knih, které by byly opravdu zakoupeny v knihkupectví, je v tomto případě vyšší, jelikož se jedná pro studenty o nezbytnost k úspěšnému složení zkoušky.

Některé zdroje uvádí, že studenti prostřednictvím nelegálního sdílení učebnic protestují proti jejich vysoké ceně².

Tabulka 4 Počet vydaných knižních titulů v České republice v oblasti učebnic a VŠ skript

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	Celkem
Učebnice a VŠ skripta	1 538	1 698	1 551	1 172	856	6 815

Zdroj: Zpráva o českém knižním trhu 2017/2018

Tabulka 5 Kvantifikace ekonomické ztráty vlivem sdílení učebnic a VŠ skript jinak než skrze internetová úložiště

	VŠ studenti	ZŠ + SŠ studenti
Počet studentů v ČR	290 099	1 336 700
Koeficient studentů, kteří využívají sdílení učebnic	70 %	50 %
Kolik knih si student průměrně zajistí ročně	3	3
Počet sdílených knih	609 208	2 005 050
Procento studentů, kteří by si knihu koupili, kdyby nebyla možnost jejího nelegálního získání	50 %	50 %
Počet knih, které by mohly být reálně zakoupeny	304 604	1 002 525
Průměrná cena knihy v ČR (Kč) - 2017	267,5	267,5
Potenciální roční ztráta (Kč)	81 481 557	268 175 438
Potenciální ztráta CELKEM (Kč)	349 656 995	

Zdroj: Vlastní výpočet

Výše uvedený výpočet postihuje šíření knih jinou formou než sdílením na internetových úložištích (např. sdílení knih v rámci určité sociální skupiny, skenování, kopírování, aj.) ale pouze u učebnic a vysokoškolských skript.

² The Ithacan, Students resort to illegal means for acquiring expensive textbooks: <https://theithacan.org/news/students-resort-to-illegal-means-for-acquiring-expensive-textbooks/>

4.3 Nelegální šíření knih prostřednictvím sociálních sítí

Výše popsaný způsob nelegálního šíření se týká studentů, či skupin osob, které se mezi sebou znají či mají například společnou výuku. Na základě realizovaných průzkumů však stále častěji dochází k nelegálnímu šíření knih prostřednictvím sociálních sítí mezi zcela různými osobami.

Uvedené lze ilustrovat následujícím příkladem: V době psaní této analýzy Zadavatel realizoval průzkum sociálních sítí, jedna uzavřená skupina v rámci sociální sítě Facebook byla určena přímo k nelegálnímu šíření elektronických verzí knih. Tato skupina měla cca 2000 členů a nelegálně sdíleny byly stovky titulů. Metodou sdílení bylo sdílení odkazů na různá uložení či webové stránky, či přímé zaslání knihy skrze email.

Aktuální bestseller - titul Kanibal z Nine Elms autora Roberta Bryndzy, který zde byl dostupný, měl přes 1000 stažení (lze dovodit přes některé odkazy a žádosti o stažení či zaslání). Přitom v době psaní této zprávy bylo prodáno jen asi 350 e-knih. Je tedy vidět, že u některých titulů a některých způsobů sdílení dochází k velmi rychlému nárůstu počtu nelegálního stažení knihy, který může předčít i oficiální prodeje (pokud vezmeme v potaz pouze e-knihy).

Výpočet níže se snaží shrnout tento způsob nelegálního šíření s následujícími předpoklady: počet podobných skupin na základě průzkumu: 60, průměrný počet členů: 2000, počet sdílených knih 250, počet stažených knih jedním uživatelem (mimo odkazy na internetová uložení, která jsou již obsažena ve výpočtu výše): 18, počet knih, které by byly zakoupeny (jedna třetina viz průzkum výše): 6.

Tabulka 6 Kvantifikace nelegálního šíření skrze sociální sítě

Nelegální šíření skrze sociální sítě	Skupin	Členů	Knih	Nekoupených knih	Cena knihy	Celkem
Počet	60	2000	250	720 000	267,5	192 600 000

Zdroj: vlastní výpočet

Lze odhadnout, že prostřednictvím sociálních sítí dochází k dalšímu nelegálnímu šíření knih, které je prostřednictvím kanálů mimo internetová uložení menšího rozsahu. Hlavním dopadem podobných skupin je ale akcelerace nelegálního šíření prostřednictvím uložení, ke kterému dochází šířením odkazů na tato uložení. Jak lze ilustrovat případem bestselleru Kanibal z Nine Elms autora Roberta Bryndzy, počet nelegálních stažení u některých titulů může být vyšší než celkový počet prodaných e-knih.

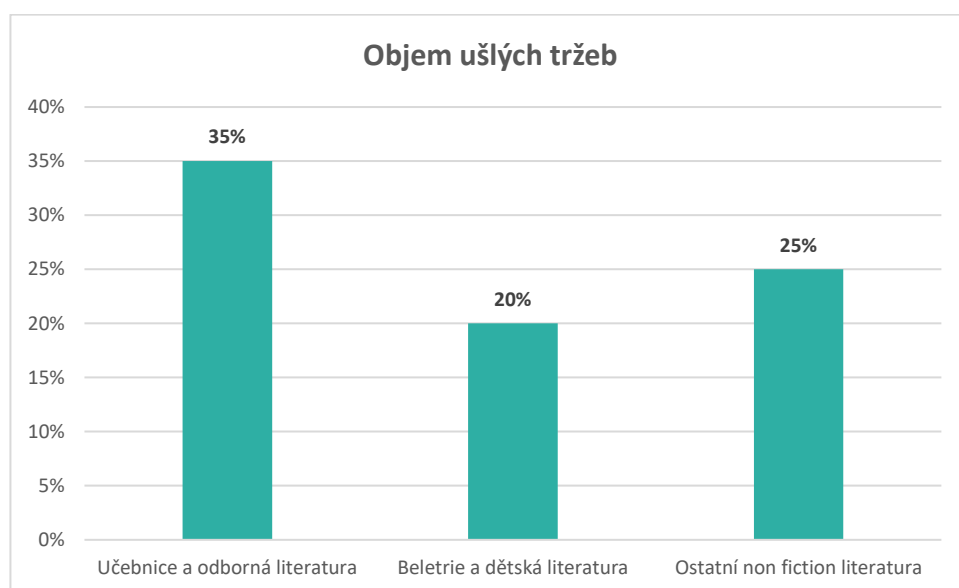
5. DOPAD NA JEDNOTLIVÉ SEGMENTY KNIŽNÍHO TRHU

Tato kapitola je založena zejména na informačních zdrojích v podobě šetření mezi odborníky působícími na knižním trhu, přechozích studiích i zahraniční literatuře. Slouží jako ilustrace, jak může dopadat nelegální šíření na jednotlivé segmenty knižního trhu, ale i jak je toto působení nelegálního šíření vnímáno osobnostmi knižního trhu.

5.1 Ekonomika a hospodaření nakladatelů, existence malonákladových knih

Z realizovaného šetření vyplývá, že nelegální šíření nejvíce postihuje segment **učebnic a odborné literatury**, jenž tvoří téměř 50 % knižního trhu. Do roku 2007 trh učebnic a odborné literatury dosahoval objemu 3 mld. Kč, nyní je to méně než 1 mld. Kč. Za hlavní příčinu se považuje nelegální šíření. S tím je spojeno ohrožení **existence malonákladových knih**, tedy knih v počtu výtisků 200 - 1 800 ks. Právě učebnice a odborná literatura zaměřená na specializované téma je ve většině případů vydávána malonákladově. Díky zahraničním titulům, volně dostupných na internetu, mizí motivace českých autorů taková díla vydávat z hlediska jejich nízké investiční návratnosti. Tím přichází český knižní trh o vlastní díla. Omezování pestrosti titulů unifikuje myšlení a negativně působí na rozvoj různorodosti na všech úrovních lidského myšlení, má tedy vliv nejen na osobní rozvoj jedince, ale také na kulturu či např. inovace v průmyslu. Propad v počtu vybraných odborných novinek mezi roky 2014 a 2017 se odhaduje na pokles o 50 %.

Graf 1 Odhad objemu ušlých tržeb v procentech trhu u daného segmentu

Zdroj: Dotazníkové šetření (průměrné hodnoty za všechny dotazované)

V segmentu **beletrie a dětské knihy** je zasažena více beletrie, zejména bestsellery, čím úspěšnější titul, tím dochází k větším ztrátám. Jak je popsáno na příkladu bestselleru výše, u některých titulů může počet nelegálních stažení převýšit i počet prodaných e-knih. Ztráty v segmentu **ostatní non fiction literatury** se odhadují na 20 % trhu daného segmentu. Některé řady knih zmizely z trhu i zásluhou dostupných informací na internetu, nikoliv jen nelegálním šířením. Přesná data je vzhledem k internetové anonymitě obtížné získat.

5.2 Ekonomika a hospodaření knihkupců

Nelegální šíření knih má výrazný vliv na ekonomiku, kde největší peněžní ztráty zaznamenává především autor, ale pirátství knih se výrazně dotýká i vydavatelské společnosti nebo knihkupce. Jelikož v současné době je bezplatná dostupnost informačních zdrojů na internetu téměř samozřejmostí, zejména mladá generace často využívá možnost stahování ilegálních kopií knih namísto jejich nákupu. Podle Ekonomu je pirátství nevíce rozšířené na vysokých školách. Dnes je prakticky možné najít nelegální kopii požadované knihy na internetu za pár minut. Neděje se tak pouze v ČR, Úřad vlády Spojeného království pro duševní vlastnictví odhaduje, že zhruba 17 % veškerých e-knih je konzumováno nelegálně. Lidé, kteří takto činí, pak nevědomky přispívají k omezování nabídky titulů na trhu a současně jejich zdražování, jelikož nově začínající autoři jsou odrazováni publikovat nové knihy z důvodu obavy, že by se jejich dílo mohlo stát obětí pirátství. Pirátství knih také přispívá k prodávce vlády, jelikož nelegální šíření a stahování knih není zdaněno.

Podle výzkumů Publishers Association vyplývá, že piráti e-knih jsou zejména osoby pocházející z lepších sociálně-ekonomických tříd ve věkové kategorii 31-50 let. Nejedná se tak zejména o nízkopříjmové osoby nebo dospívající teenagery, jak bylo dříve předpokládáno. Všeobecná neznalost autorského práva a celkově malá osvěta o ilegalitě takového šíření knih vede k prohlubování problému. Následkem toho lze očekávat, že z důvodu nutnosti nasazení vyšší marže způsobené snižováním úspor z rozsahu prodejců, cena knih poroste.

5.3 Honoráře autorů, ušlá tržba nakladatele/autora

Autoři jsou obvykle placeni fixním platem, mimo to dostávají vždy procenta z odprodeje, maximálně však 20 %. Jelikož dochází ke sníženému prodeji tištěných knih, autorovi tak klesají příjmy a ušlá tržba může dosahovat až několik set tisíc korun, celkově však částky šplhají do stovek milionů korun (za celý knižní trh). Vynaložený čas a úsilí tím pádem není patřičně zhodnoceno, což může vést ke ztrátě motivace autora psát další knihy, přičemž dochází k poklesu vydávaných titulů. Ještě před několika lety bylo ročně vydáváno více než 17 000 titulů, v současné době tomu je pouze lehce přes 15 000 titulů v ČR ročně. Nelegální šíření knih může být jednou z příčin poklesu počtu vydaných titulů.

5.4 Diverzifikace žánrů, vzdělání a vzdělávání veřejnosti

Nelegální šíření titulů nevíce ovlivňuje ty publikace, jejichž obsah je z 90 % kopírován. Dotazovaní si nejsou jisti, jak k takovému šíření dochází ve větší míře. Co se týče segmentu vzdělání a vzdělávání veřejnosti, nelegálním šířením je nejvíce postižena literatura pro mládež ve věku 15-25 let, zejména jsou postiženy odborné publikace určené vysokým školám. Lze pozorovat zužující se diverzifikace odborných titulů, včetně vysokoškolských učebnic a skript. Jedním z dalších faktorů je ukončení operačního programu „Vzdělávání pro konkurenceschopnost“, jenž přispěl ke vzniku nové studijní i odborné literatury především finanční podporou. Druhým ovlivňujícím faktorem je fakt, že skripta a učebnice nejsou pro vysoké školy předmětem hodnocení, které pro ně tvoří jeden ze zdrojů financí. Tento problém se však týká i středních škol, kdy sami učitelé mohou kopírovat knihy a učebnice určené pro výuku.

5.5 Akademické prostředí

Dotazovaní, působící na knižním trhu, uvedli, že nelegální šíření v oblasti akademického prostředí nejméně zasahuje publikace non-profit, které jsou vydávány univerzitami, především za podpory grantů od státu. Co se týče mezioborové vazby u populárně naučné literatury, problémem je, že se publikace nešíří mezioborově,

ale zůstávají dostupné pouze v rámci jedné fakulty. Následkem toho dochází k ochuzování vědy. Ke zlepšení by mohlo pomoci překládání cizojazyčných publikací a „namotivování“ autorů, aby se zvětšila diverzifikace titulů.

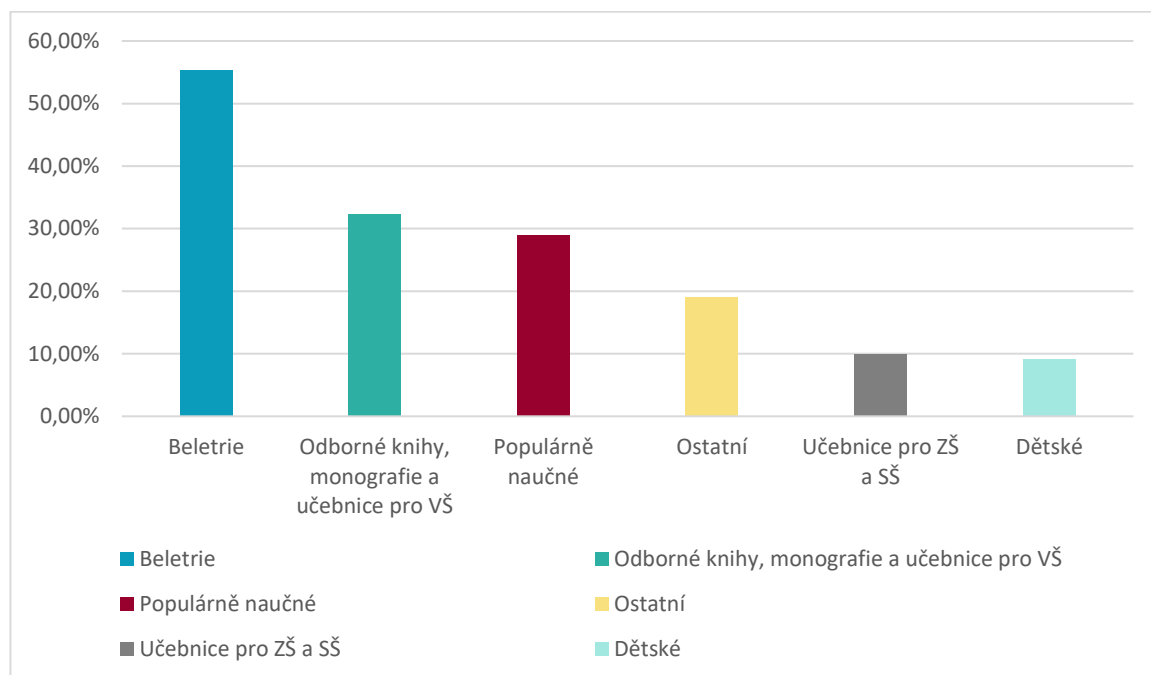
5.6 Státní rozpočet, požadavek růstu počtu objemu grantů, státních dotací

Ilegální šíření knih má pozorovatelný vliv především na státní rozpočet, jelikož stát ztrácí na dani (DPH) až několik desítek milionů korun (více viz kapitola č. 6). Pokud bude k takovému šíření docházet i nadále, pravděpodobně se bude vydávat pouze tzv. „mainstream“, neboli nenáročné tituly pro širší okruh čtenářů (tj. např. kuchařky, detektivky). Nakladatelství budou v budoucnu pravděpodobně zvyšovat tlak na ministerstvo kultury se žádostmi o dotace a granty, aby mohla i nadále vydávat nízkonákladové tituly. Podporu v této oblasti poskytuje Ministerstvo kultury, které podporuje především vydávání české literatury v překladu, odborné literatury, prózy a literatury pro děti.

5.7 Hodnoty, morálka, duševní rozvoj společnosti

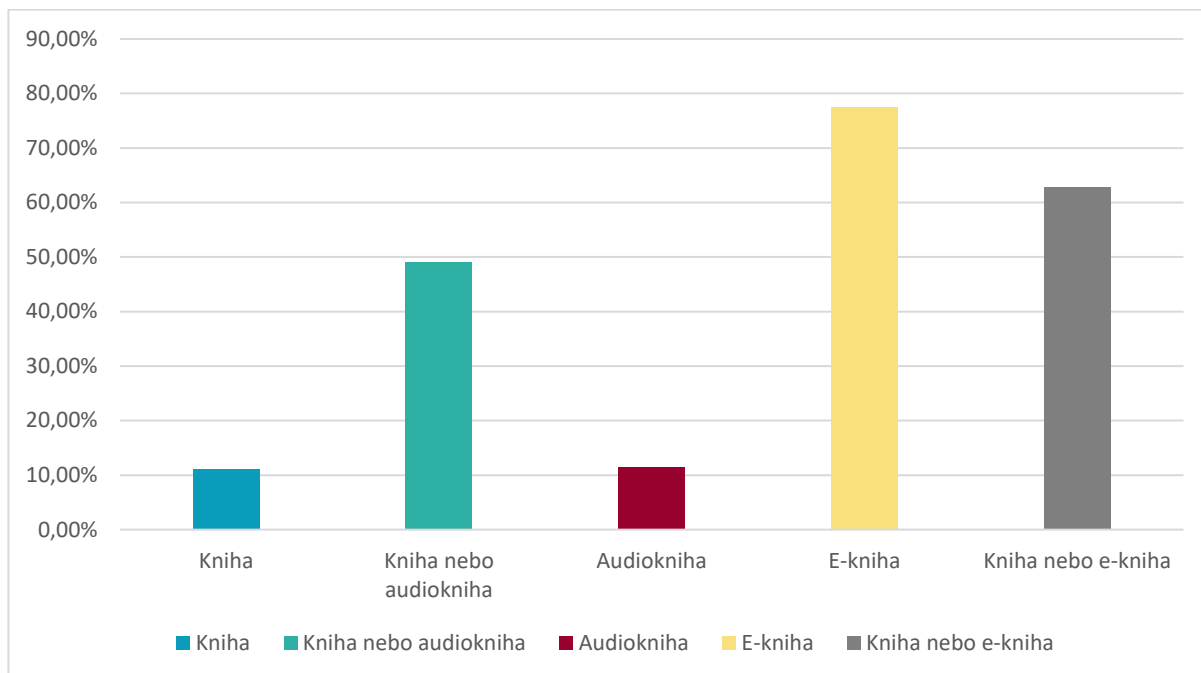
Mnoho dotazovaných působících na knižním trhu uvedlo, že problematika nelegálního šíření knih se také dotýká tématu formování hodnot, morálky a duševního rozvoje jedince. V dnešní společnosti se stále hlasitěji ozývá názor, že současné pojetí duševního vlastnictví je zastaralé a v kontextu prudkého rozvoje informačních technologií potřebuje předefinovat. V souhrnu existují dva protilehlé tábory názorů na problematiku knižního pirátství. První z nich věří, že informace by měly být volně přístupné všem, a tudíž nepovažují nelegální stahování za zločin. Argumentují tím, že čtením díla někoho jiného, aniž by za titul bylo předem zapláceno, nezpůsobují újmu, jelikož tak neznehodnocují autorovo dílo. Tento postoj může v kombinaci s neznalostí možných negativních důsledků přispívat k rozvoji nelegálního šíření knih. Nicméně, druhá skupina se domnívá, že nelegální stahování je zločin jako každý jiný.

Zajímavý pohled pak nabízí Studie Nelegálního stahování knih prostřednictvím internetových úložišť v ČR (2018) Daniela Řezníčka, jež se zaměřila na vyhledávání určitého vzorku chráněných literárních děl prostřednictvím internetových úložišť. Z grafu lze vyčíst, že nejvíce postižený segment knižního trhu jsou beletrie, odborné knihy, monografie, učebnice pro vysoké školy a knihy populárně naučné. Na druhou stranu vidíme, že dětské knihy nejsou primárním předmětem nelegálního šíření.

Graf 2 Výskyt nelegálních děl dle segmentů knižního trhu

Zdroj: Studie Daniela Řezníčka - *Nelegální stahování knih prostřednictvím internetových úložišť v ČR, 2018*

Dále se studie zabývá odhadem formátu původního nosiče knihy podle formátu nalezené nelegální kopie. Je patrné, že nejčastější formát nalezené nelegální kopie je v podobě e-knih. Jedná se o formát, který není náročný na tvorbu kopií či dalšího nelegálního šíření. Byť je zapotřebí brát tato data a tabulku s rezervou, není vždy možné ze souborů nelegálních knih určit, jaký byl původní formát knihy.

Graf 3 Odhad formátu původního nosiče knihy podle formátu nalezené nelegální kopie

Zdroj: Studie Daniela Řezníčka - Nelegální stahování knih prostřednictvím internetových úložišť v ČR, 2018, u velkého množství nalezených kopií však nelze s jistotou říci, jaký byl původní nosič knihy, z kterého byla nelegální kopie pořízena, tento graf je tedy spíše ilustrační

6. VLIV NA STÁTNÍ ROZPOČET

Stát přerozděluje finanční prostředky jako formu podpory rozvoje literatury prostřednictvím Ministerstva kultury České republiky. Tabulka 6 zobrazuje poskytnutou podporu týkající se vydávání nových titulů a jejich překladů do dalších jazyků. Finanční podpora ze strany MKČR každoročně roste, mezi lety 2014-2018 došlo k navýšení poskytovaných finančních prostředků o více jak 14 mil. Kč. Je tedy zřejmé, že zatížení státního rozpočtu dotacemi do oblasti literatury roste průměrně o 3,5 mil. Kč ročně, a to pouze v oblasti podpory vydávání neperiodických (beletrie, dětské knihy, odborná literatura, aj.) a periodických publikací, překlady knih.

Tabulka 6 Vybrané finanční příspěvky MKČR v letech 2014 - 2018

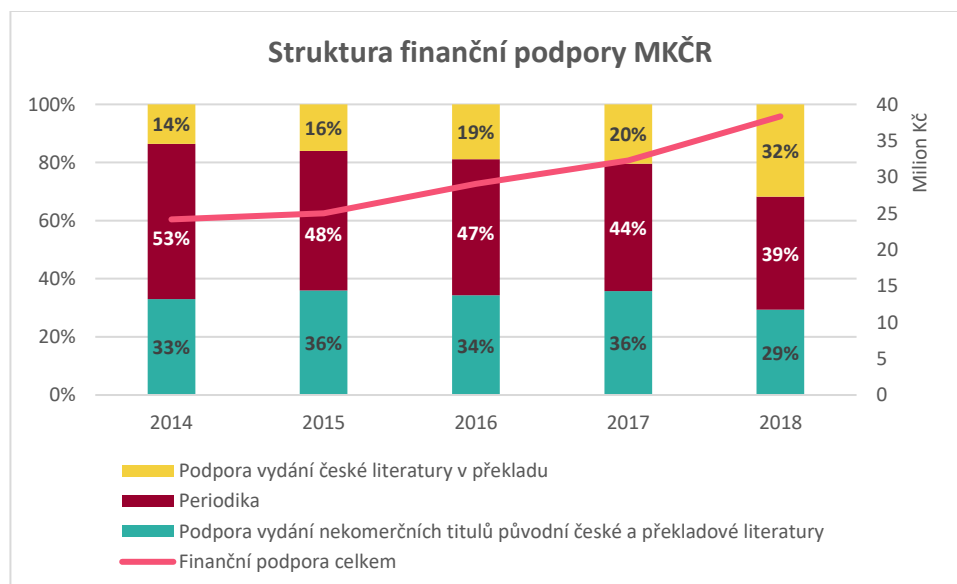
	2014	2015	2016	2017	2018
Podpora vydání nekomerčních titulů původní české a překladové literatury	7 967	9 001	9 971	11 553	11 255
Periodika	12 915	11 996	13 600	14 145	14 910
Podpora vydávání české literatury v překladu	3 289	3 996	5 493	6 569	12 187
CELKEM	24 171	24 993	29 064	32 267	38 352

Poznámka: údaje v tabulce jsou uvedeny v tisících Kč

Tabulka neobsahuje komplexní přehled všech dotací poskytnutých MKČR na oblast literatury (např. literární akce, stipendia, mimořádné dotace, aj.) Zdroj: Výroční zpráva Ministerstva kultury za rok 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Graf 4 ilustruje vývoj poměru jednotlivých sledovaných složek na celkové hodnotě finanční podpory. Největší podíl z finančních prostředků MKČR byl vždy poskytován periodickým publikacím, a to průměrně 46 %. Poměr jednotlivých složek v letech 2014-2017 byl relativně stabilní. K velké změně došlo v roce 2018, kdy razantně vzrostla podpora vydávání české literatury v překladu, a to téměř dvojnásobně ve srovnání s rokem 2014.

Graf 4 Struktura vybraných finančních příspěvků MKČR v letech 2014-2018

Zdroj: Vlastní výpočet

Nutnost zvyšování subvencí ze strany Ministerstva kultury České republiky potvrzuje výše uvedená tvrzení a obavy plynoucí z nelegálního šíření knih. Díky negativnímu dopadu nelegálního šíření knih na ekonomiku nakladatelů a autorů, nezbyvá než pro zachování určité literární úrovně v ČR uvolňovat více prostředků ze státního rozpočtu pro zachování a rozvoj informačních zdrojů a studijních nekomerčních materiálů pro studenty, odborníky a vědce. Nelegální šíření knih tak může mít za důsledek, že stát a státní rozpočet budou muset podporovat určité druhy literárních děl a nahrazovat či doplňovat některé segmenty literatury namísto knižního trhu.

Co se týče přímých ztrát způsobených nelegálním šířením knih při uvažované ztrátě 1 843 289 255 Kč ročně, viz výpočet výše, je ztráta na DPH ve výši cca 184 328 925 Kč ročně. Je však zapotřebí uvážit skutečnost, že velká část prostředků at' již v podobě honorářů autorů či zisku nakladatelů by byla rovněž utracena v ekonomice ČR. Výsledná ztráta rozpočtu ale i ekonomiky ČR dle multiplikačního efektu tedy může být i násobkem hodnot uvedených výše. Obvyklým postupem je nalezení multiplikačního koeficientu pro dané odvětví. Multiplikační koeficient vyjadřuje, jaké další zdroje v podobě služeb, výrobků či zboží jsou v ekonomice spojeny s výrobou jednoho statku daného odvětví.

Dle studie vycházející z disertační práce Terezy Raabové: „Multiplikační efekty kulturních odvětví v české ekonomice, Ing. MgA. Tereza Raabová, Ph.D., Praha, 2010“ lze uvažovat hodnotu pro Produkty SKP (SIOT)³ 221 - Vydavatelské činnosti: 2,17104269.

Výše uvedená lze interpretovat: produkce 1 843 289 255 Kč knih v ČR ročně skrze multiplikační efekt má dopad na ekonomiku ČR ve výši 4 001 859 663 Kč (velká část peněz, utracených za knihy, by byla v ekonomice ČR znovu utracena, a tyto peníze by vyvolaly multiplikační efekt o této velikosti).

³ Standardní klasifikace produkce (SKP) symetrických input-output tabulkách (SIOT), které poskytuje například ČSÚ, blíže k tématu multiplikačního efektu a input-output tabulkách například viz:

http://www.vyzkum.cz/storage/att/39215D8989628142C1E6B779600FF5B8/Analyza_odvetvi_dodavatel_odberatel_vazby_2011.pdf

7. ZÁVĚR

Problematika nelegálního šíření knih v ČR není v současné době monitorována. Neexistují oficiální data, ani statistiky, popisující velikost problému. Hlavní negativní dopady popsané v této studii zahrnují:

- ohrožení existence některých typů děl;
- snížení motivace k tvorbě i vydávání literárních děl;
- ztráta tržeb knižního trhu a zátěž státního rozpočtu.

V prostředí internetových úložišť je možné nalézt a bezplatně sdílet nejen populární bestsellery, ale také odbornou literaturu. Právě existence těchto nekomerčních, malonákladových knih zaměřených na specializované obory je ohrožena, z důvodu nízké investiční návratnosti nakladatelů a autorů. V důsledku nelegálního šíření knih může docházet k omezování rozmanitosti informačních zdrojů, nápadů a názorů na dané téma.

Lze odhadnout, že existuje možnost vyhledání přibližně 40 % dostupných knižních titulů na internetových úložištích a jejich nelegálního stažení zdarma. Z ekonomického pohledu nelegální šíření knih negativně ovlivňuje výši tržeb knižního trhu, státní rozpočet přichází o výnos z DPH a zároveň je zatížen zvyšujícím se objemem dotací potřebných pro podporu vydávání děl, které komerčním nakladatelům díky minimálním výnosům nezajistí návratnost investic, a přitom by bez nelegálního šíření mohly být rentabilní.

Kvantifikace ekonomické ztráty byla založena na předpokládaném počtu titulů dostupných na knižním trhu v daném roce, kolik z těchto titulů je možné nalézt na internetových úložištích a v jakém objemu jsou následně šířeny. Následně bylo přihlédnuto k faktu, že k nelegálnímu šíření knih nedochází pouze prostřednictvím internetových úložišť, ale také například skenováním, kopírováním, či sdílením knih v rámci menších sociálních skupin (zejména učebnice), ale také jinými způsoby šíření (sociální sítě). Jak již bylo zmíněno, jelikož neexistují žádné veřejné statistiky evidující potřebná data, jedná se o odhad vycházející z dostupných informací, vyhledávání na internetových úložištích a realizovaném dotazníkovém šetření a průzkumu.

Tabulka 7 Kvantifikace roční ztráty knižního trhu vlivem nelegálního šíření knih

	Hodnoty (Kč)
Ztráta způsobená sdílením knih na internetových úložištích	1 301 032 260
Ztráta způsobená sdílením učebnic	349 656 995
Ztráta způsobená sdílením knih přes sociální sítě	192 600 000
Potenciální ztráta CELKEM	1 843 289 255

Zdroj: Vlastní výpočty

Zjištěná potenciální ztráta knižního trhu ČR vlivem nelegálního šíření knih se pohybuje na úrovni 1 843 milionů Kč, z čehož stát přichází o ztrátu na výběru DPH ve výši 184 milionů Kč (po započtení multiplikačních efektů však tato ztráta může být až dvojnásobná), 12-15 % z ušlých tržeb připadá na honoráře autorů, tedy autoři literárních děl přicházejí ročně o 221 až 276 milionů Kč.